

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

You have Downloaded, yet Another Great
Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

SA EXAM
PAPERS

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA U THOMA (P1)

LARA 2012

MARAGA: 70

TSHIFHINGA: awara 2

Bammbiri ili li na masiatari a 11.

PFESESANI

1. Bammbiri ili li na KHETHEKANYO THARU:

KHETHEKANYO YA A: Tholokanyondivho (30)
KHETHEKANYO YA B: Manweledzo/Samari (10)
KHETHEKANYO YA C: Phenda na kushumiselwe kwa luambo (30)
2. Vhalani ndaela DZOTHE nga vhuronwane.
3. Fhindulani mbudziso DZOTHE kha hedzi khethekanyo.
4. Thomani khethekanyo INWE na INWE kha siatari LISWA.
5. Hune khethekanyo inwe na inwe ya fhelela hone ni talele.
6. Nomborani phindulo dzanu zwi tshi anana na kunomborelwe kwa mbudziso.
7. Ni tshi fhedza u fhindula mbudziso ni pfuke mutala ni kone u ya kha i tevhelaho.
8. Nwalani zwi no vhalea, nahone nga vhudele.
9. Ni dzhie nzhele zwiga zwa u vhalala, mupeleto, tswayo na khethekanyo ya maipfi.

KHETHEKANYO YA A: THOLOKANYONDIVHO**MBUDZISO 1****TSHIBVELEDZWA TSHA 1: PHUROSА**

Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekeho khao.

Ro vha ro kuvhangana mutumbani wa Vho-Mathakha ri gogo lihulu nga iri ya sumbe nga matsheloni. Vhafunzi vha tshi takuwa vho ri, 'Zwothe zwine tshanda tsha zwi kona, u zwi ite, nga maanda au u zwi ite; ngauri ngei vhudzulavhafu hune wa ya hone, a hu na ngelekanyo, a hu na ndivho, a hu na vhutali. Tshau ndi u lindela duvha la mvuwo line la kha di da.'

Ndi ngoho mutahabvu Vho-Mathakha vho vha vhe mushumi wa biko ane a divhea hothe. Vho vha vhe na mavhengele o vhalaho ane a vha na thundu nnzhi dzo fhambanaho. Kholomo dze vha vha vhe nadzo dzo vha dzi sa fheleli kha danga lihulu le vha fhata. Musi dzo valelwa u tshi wana dziwe dzo ima nga nda dzi tshi mona-mona sa dzine dza toda u tangana na dziwe. Vho vha vhe na vhana vha sumbe, vhatannga vhararu na vhasidzana vha. Kha havha vhana vhe vha vha vho funzea ndi vhasidzana vhavhili fhedzi. Muwe o vha e muongi a tshi shuma henefha Vhuongeloni ha Fholani muwe e mudedekadzi a tshi shuma tshikoloni tsha Diphine. Ngei duluni la Capitec vho vha vho vhulunga masheleni a si na vhukono. *Vha sa fhirwi nga mafhungo* vha ri vho vha vhe na dzimilioni dzo vhalaho dza dzirannda.

Ro kuvhangana muditshete ho vha hu na vhanna vho imaho nga zwigwada vha tshi khou ita tshihevheheve ngeno vhafunzi vha vhukati na thero. Vhaiwe vha tshi ri ndaka ya Vho-Mathakha ndi hone yo fhalala; vhaiwe vha ri hai, Vho-Mathakha vha na vhana; ndaka yavho i zwandani zwavhudi.

Vho-Mathakha ne ndi a vha divha nda vha fhedza. Ndi tshi humbula kutshilele kwavho mbilu yanga i a vhavha. Vho vha vha songo difhatela ndu yavhudi vha tshi ri vha shavha u loiwa. Suthu mbili dze vha vha vhe nadzo ndi dza khakhe, dzo no fana na dzila dze dza vha dzi tshi ambarwa nga vhanna vha no shuma poswoni. Nga dziholodeni khulwane vho vha vha tshi thavha kholomo yo nonaho vha la na muta wavho. Hone-ha vho vha vha tshi laya muta wavho uri mulatshawe u a dzumbama, a ri u vhonwa zwi si vhe mulandu. Maduvha manzhi afha mutani ho vha hu tshi vha hu tshi khou sevhiwa nga muroho na mafhi a kholomo.

Hu sa athu u fhela nwedzi musi Vho-Mathakha vho switwa ho mbo di vuwa muvhango u si na vhukono. Mareda, nwana wavho wa tanzhe a tshi ri la da hafha li a kovhela. Ndaka yothe ya Vho-Mathakha ndi yawe vhunga e ene tanzhe. Vharathu vhave vhavhili, Lutombola na Luthada vho ri izwo zwi nga itea nwaha une donngi dza mela mananga. Mbadzo yo ri u penya vha bva nga zwivhana, ha mbo di vha u valea milomo havho.

Vhana vha vhasidzana a vho ngo bva mulomo, tshavho ho vha u tanzwa maṭo vha vhona hu no ya phuna na tshinoni khathihi na u fhunzhela mulilo wonoyu une wa khou duga uri u dzime vha tshi khou shavha u shona vhukati ha shango line vha dzula khalo.

Musi khakhathi dzo dzika, Mareḁa a thoma u renga dzigoloi dza vhunzhilinzhili, khulwane na thukhu. Thama dzawe dzo vha dzi sa fheli dzi tshi dzula dzo mu nambatela tshifhinga tshothe. Dzibiya dzo vha dzi tshi gabelwa u bva nga maḁautsha u swika vhusiku ha vhaloi. Dzinama hu dzinama dzi tshi khou gotshiwa. Vhasadzi vhe vhasadzi, vha tshi u swendelela vha dovha; vha nekeda na mivhili. Ha, vhone! Nndyo i na maanda.

Nga nṱwaha wa vhuraru mavhengele a Mareḁa o vha a si tshe na tshitoko. Hu tshi tamba mbevha nṱha ha dzikhaunthara na dziraga. Magwangwangwa a dzigoloi dzo waho o vha o ḁadza dzharata yothe, khuhu dzi tshi khou kudzela nga ngomu. Ngei ḁuluni la Capitec, tshelede o vha o rafha yothe. Thama na he dza fhelela, a ri hu ḁi. Vala la Mareḁa na kuambarele kwawe u nga vhuya we kani a dzo ngo fhelela. Muṅeiwa, ula khaladzi awe wa muongi na Zwivhuya ula khaladzi awe wa mudedekadzi; ndi vhone vhane arali vha tangana nae, vha a mu vula nga R50 a ya vhanweni. Nne ndo tenda uri pfunzo ndi lupfumo lu sa liwi nga tsole na nga vhulali.

- 1.1 Bulani madzina mavhili a vhana vha Vho-Mathakha vho ḁibveledzaho. (2)
- 1.2 Ndi ngani vharathu vha Mareḁa vha songo tsha isa phanda na u vhangana ndaka ya khotsi avho? (2)
- 1.3 Mushumo we vhafunzi vha vha vho u fara wo vha u wa mini? (2)
- 1.4 Vhekanyani zwithu zwiraru zwine zwa sumbedza uri Vho-Mathakha vho vha vho pfuma vhukuma? (2)
- 1.5 Ndi zwifhio zwine na guda mafhungoni aya e na vhala afho nṱha? (2)
- 1.6 Ndivho ya muṅwali kha u shumisa maipfi o nṱwalwaho nga maḁede-resentsendama ndi ifhio? (3)
- 1.7 Nangani phindulo yone-yone kha mutevhe wo newaho afho fhasi.

Liambele lo talelwaho afho mafhungoni li amba zwi tevhelaho:

- A Tshifhinga tshine donngi dza ḁo aluwa ngatsho.
 - B Nṱwaha une donngi dza ḁo shanduka.
 - C A zwi nga ḁo vuwa zwo konadzea na luthihi.
 - D A na B
- (1)

1.8 Fhindulani nga **ee** kana **hai** ni dovhe ni tikedze phindulo yaṅu.

Vho-Mathakha vho vha vha tshi tshila u ya nga zwe vha vha vha tshi laya muṅa wavho ngazwo. (2)

1.9 Fhungo la muniwali li thomaho nga maipfi aya: 'Vhasadzi vhe vhasadzi ...' li ni disela muhumbulo ufhio nga hae? Tikedzani. (2)

1.10 Arali inwi no diwana ni kha tshiimo tsha u nea ngeletshedzo malugana na u kovhiwa ha ndaka ya Vho-Mathakha no vha ni tshi do eletshedza nga ndila-de? (2)

TSHIBVELEDZWA TSHA 2: TSHIFANYISO

Talelani tshifanyiso tshi tevhelaho ni dovhe ni vhale na mafhungo o nekedzwaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

1.11 Bulani zwithu zwivhili zwi sumbedzaho uri avha vhathu vha khou amba hu vhusiku. (2)

1.12 Vhekenyani zwithu zwivhili zwine zwa sumbedza uri muthu o titedzwaho ha tsha tshila. (2)

1.13 Ndi zwifhio zwine na guda nga tshifanyiso itshi? (1)

1.14 Nangani phindulo i re yone-yone kha mutevhe wo newaho afho fhasi.

Lufu lwa munawavhane lwo vhangwa nga:

- A Tshikhundamuya.
 - B Thanda ya mutambo wa bola.
 - C U rwiswa na luvhondo.
 - D A na C
- (1)

1.15 Izwi zwine na khou vhona kha tshibveledzwa tsha 2 zwi na vhushaka-de na mafhungo e na vhala kha tshibveledzwa tsha 1? Tikedzani. (2)

1.16 No vha ni tshi nga ita mini arali no diwana ni kha nyimele ine uyu mufumakadzi a khou diwana e khayo? (2)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO

MBUDZISO 2: NWELEDZANI NGA MAIPFI ANU

Vhalani TSHIBVELEDZWA TSHA 3 tshi re afha fhasi nga vhuronwane. Tshi amba nga ha mutsiko wa muhumbulo.

THANYELANI

Ni lavhelelwa u ita zwi tevhelaho:

1. Nweledzani zwine muiwali a khou amba nga ha **zwine zwa nga itwa u fhelisa mutsiko wa muhumbulo** nga maipfi anu a sa fhiri 90.
2. Ni nga riwala nga phara i pfalaho KANA nga mbuno.
3. A ni lavhelelwi u dzhenisa thoho ya manweledzo.
4. Sumbedzani **tshivhalo tsha maipfi anu** mafheloni a manweledzo.

TSHIBVELEDZWA TSHA 3**MUTSIKO WA MUHUMBULO**

Kha vhutshilo ha vhathu ha ^{duvha} ^{linwe} na ^{linwe} ri ^{tangana} na zwithu zwinzhi zwine zwa ri vhangela mutsiko wa muhumbulo. Mutsiko wonoyo u tea u langiwa uri vhutshilo havho vhu vhe havhudi.

Musi muthu a na mutsiko wa muhumbulo a zwi ^{to} ^{di} tshelede uri a wane thuso. Vhunzhi ha vhathu vha re na mutsiko wa muhumbulo vha fhedza masheleni nga u ^{dialafhisa}. Madzuloni a u fhedza masheleni, kha vha vuwe vha ^{tambe} naho hu si na hune vha khou ya hone.

Arali vha na mutsiko wa muhumbulo muvhili wavho u ^{to} ^{da} u awela. Kha vha edele tshifhinga tsho ^{edanaho} lufherani lwavho vha songo ^{funga} mavhone nahone hu songo vha na phosho. Izwi zwi ita uri muvhili na muhumbulo zwi kone u awela zwi sa thithisiwi nga tshithu. Vha songo nwa philisi dza u ^{edela} kana halwa ngauri zwi ita uri vha sa kone u awela zwavhudi.

Zwiliwa zwi na tshiteniwa tsha ndeme muvhilini wa muthu. Kha vha ^{le} zwiliwa zwi re na pfushi. Arali vha si na lutamo lwa zwiliwa, kha vha kombetshedze u ^{la} zwiliwa zwi ^{tuku} zwi re na pfushi.

Vhathu vhanzhi musi vha na mutsiko wa muhumbulo vha takalela u dzula ngomu ^{nduni} vha sa bveli ^{nda}. Kha vha ^{didowedze} u ita ^{ndowe-ndowe} ^{duvha} ^{linwe} na ^{linwe} naho hu u tshimbila nga milenzhe u mona na tshitarata tsha hune vha dzula hone.

Muthu muiwe na muiwe u na vhudipfi kha zwine zwa vha zwi tshi khou bvelela vhutshiloni hawe. Vha tea u vha na dzhenala ine vha ^{nwala} vhudipfi havho kha zwine zwa khou itea khavho.

Khonani vhukuma ndi dzine dza kona u khuthadza na u eletshedza arali khonani i na thaidzo kana i khakhathini. Kha vha vhe na khonani vhukuma dzine dza ^{fhata}. Kha vha humbule nga vhumatshelo havho na zwe vha ^{diimisela} u zwi swikela.

U shuma vha tshi khou thusa vhaiwe vhathu zwi na ndeme kha muthu ane a vha na mutsiko wa muhumbulo. Kha vha vhe mushumi o ^{dinetshedzaho} kana vha thuse vhaiwe vhathu. Vha elelwe uri vha ^{mura} ^{do} wa ndeme wa lushaka.

Vha tevhedza ^{ndila} idzi dzothe vha nga thusalea vhukuma kha vhulwadze ha mutsiko wa muhumbulo.

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B:

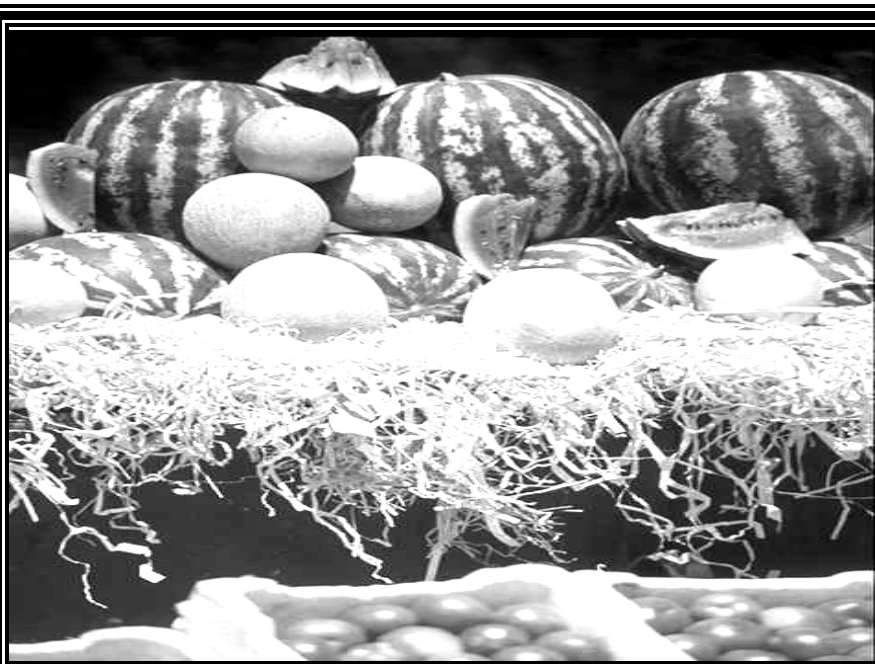
10

KHETHEKANYO YA C: PHENDA NA KUSHUMISELWE KWA LUAMBO**MBUDZISO 3****TSHIBVELEDZWA TSHA 4: KHUNGEDZELO**

Talelani khungedzelo i tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khayoy:

MITSHELO YO VHIBVAHO

KHA VHA LE MITSHELO VHA VHE NA
MUTAKALO WAVHUÐI!

Mutengo wa bvani lithihi ndi R50,00
fhedzi! [vha renga mabvani matanu vha a wana na

madabula a fumi, kha vhathu vhanu vha u thoma]

Ndi nnyi ane a nga litsha mabvani avhuði ngaurali? Kha vha
tavhanye vha le thumbu i tou rwe! Nambinambi nandi!

Ri wanala henefha makete wa FUSHAMUVHILI nahone vha
nga kwama Mmberegeni kha nomboro ya luringo i tevhelaho:
072 423 9898.

3.1 Khepisheni ya iyi khungedzelo ndi ifhio? (1)

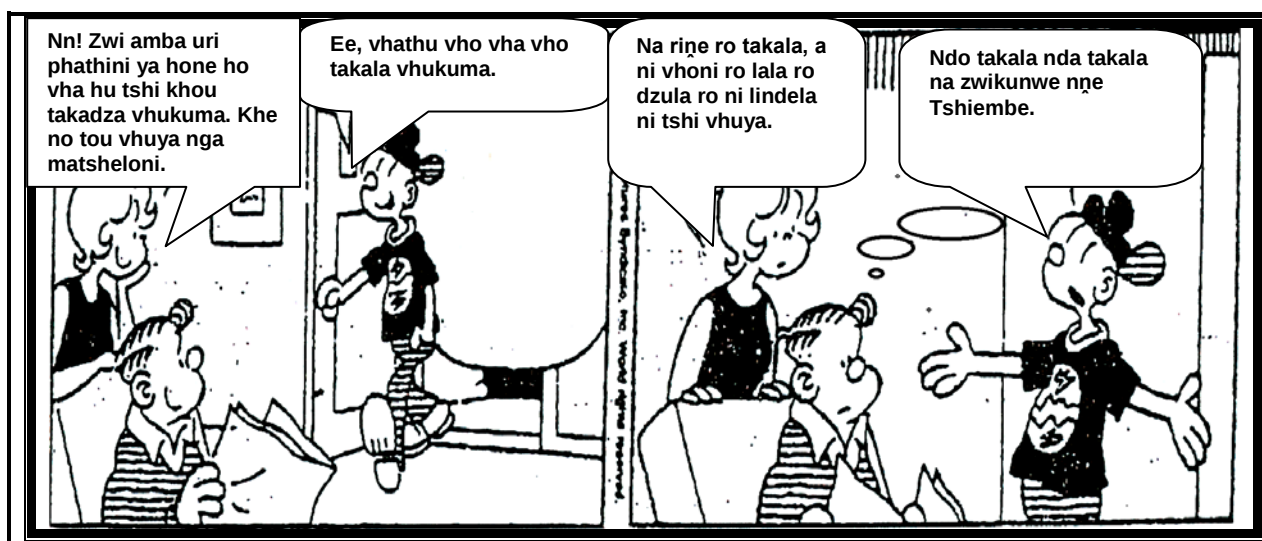
3.2 Topolani ipfi lo shumiselwaho u kunga zwi tshi elana na vhuði ha
mitshele. Tikedzani phindulo yanu. (2)

- 3.3 Mushumo wa ipfi **fhedzi** kha iyi khungedzelo ndi ufhio? (1)
- 3.4 Ndi ngafhi he mukungedzeli a shumisa thekiniki ya fonto sa ndila ya u fhuredzela? (2)
- 3.5 Hu na tshigwada tsha vhathu tshine tsha nga pfa tsho nyadziwa nga khungedzelo iyi. Ndi tshifhio nahone ndi ngani ni tshi ralo? (2)
- 3.6 Khungedzelo iyi nga u angaredza inwi ni i vhona hani?/I a ni nyanyula na? Tikedzani. (2)
- [10]

MBUDZISO 4

TSHIBVELEDZWA TSHA 5: KHATHUNI

Talelani tshibveledzwa tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

[Nga Mort Walker na Dik Browe]

- 4.1 Ndi ngani mme a Tshiembe vha tshi khou amba vho farelela lutaha? (1)
- 4.2 Ndi mini zwi sumbedzaho uri Tshiembe o diphina he a vha o ya hone nahone u amba o vhofoholowa? (1)
- 4.3 Kha khathuni iyi khotsi a Tshiembe vha sumba vho dibvisa kha mafhungo aya. Tikedzani fhungo ili. (1)
- 4.4 Mafhungoni ayo hu na liambele lo shumiswaho, li topoleni ni dovhe ni li shumise fhungoni li pfalaho. (2)

- 4.5 Ndi zwifhio zwe na guda kha iyi khathuni? (1)
- 4.6 Isani fhungo ili kha khanedza, **vhathu vho vha vho takala vhukuma.** (2)
- 4.7 Fhungo heli '**Na rine ro takala**' li nga vha na thalutshedzo mbili. Tikedzani phindulo yaṅu no ḁisendeka nga khathuni iyi. (2)
- [10]

MBUDZISO 5

TSHIBVELEDZWA TSHA 6: PHUROSА

Vhalani phurosa i tevhelaho uri ni ḁo kona u fhindula mbudzo dzo ḁisendekaho khayoy.

Tendani ane a dzhena tshikolo heneḁha sekondari ya Faranani u dzulela u kaidzwa nga mme awe Vho-Shonisani uri u tshimbila vhusiku nga goloi ya khotsi awe a si zwavhuḁi. Tendani u khou dina ngauri u vho ita mafhungo a u nwa mahalwa a tshi vhuya na vhasidzana vha phiranawe afho lufherani lwa nḁu ya hawe. Tshine tsha dina ndi uri uyu muswuhana ha ṱaluli. A wana musidzana oima badani u mbo di mu imela a songo i miswa a mu ṅamedza.

Lavhuṱanu lo fhiraho Tendani o wana muṅwe musidzanyana o ima Gondonabada nga iri ya vḁufumimbili vhusiku. Tendani o ima a vhidza uḁa musidzana, we a ḁa a dzhena ngomu modoroni! Vhathada vho mbo kumbana vha fhira vha tshi renga maṅwe mahalwa. Modoroni wa Tendani ho vha hu tshi khou nukhelela *Nando's*.

Tendani o ḁo hwalana na Nṱhonifheni uyu ane a ṱwa o ima badani, vha livha hayani ha hawe heneḁha kha la Sedzazwau. **Tendani a ri kha Nṱhonifheni 'ndi ṱoḁa u ni sumbedza uri ndi a liṱa.'** U swika ngei nḁuni ya hawe a khinulula voṱhi a fhirela lufherani lwawe. Nṱhonifheni o humbela u thoma u ya bungani he a swika a rwela luṱingo vḁala vhaswuhana vhane a shumisana navho uri vha ḁe na ṱiraka ya u hwala thundu, samusi tshifheḁho tsho vhuya na mphwe dzatsho.

Nṱhonifheni a tshi humela ngei ha Tendani o wana a tshi khou amba nga luṱingo. Matsiko o vha o no rothisela thoro ngomu halwani ha Tendani. Tendani o nwa vḁula halwa ho tondiwaho a fara khofhe khulu. Musi a tshi phaphama o wana thundu nḁuni yo mela milenzhe. O mbo ḁi zwi ḁivha uri a hu na muṅwe nga nḁani ha Nṱhonifheni. Tendani o vho ḁo pfala a tshi khou amba e eṱhe a tshi ri ngoho vhasidzana vha ano maḁuvha a vho ngo luga, ha ḁi tou vha uri munwe a u koni u ḁisumba.

- 5.1 Topolani liṱaluli la vhukuma lo shumiswaho afha ni dovhe ni li shumise fhungoni li pfalaho. (2)
- 5.2 Hu na likateli lo shumiswaho mafhungoni e na vḁala, inwi li topoleni ni nee na thalutshedzo yaḁo. (2)

- 5.3 Liiti **vhuya** li a kona u shuma sa liiti litikedzi, li shumiseni fhungoni li pfalaho u sumbedza izwo. (1)
- 5.4 Isani fhungo lo swifhadzwaho kha luambo lwa u vhiga. (1)
- 5.5 Hu na fhungo li songo peletwaho nga ndila yone, inwi li topoleni ni li nwale nga ndila yo teaho. (2)
- 5.6 Topolani he Tendani a sumbedza u sedza zwithu nga ito lithihi. Ni tikedze phindulo yanu. (2)
- [10]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 30
MARAGAGUTE: 70